

ERRI-BERBAK BATU ETA GOGORATZEN

BIA, Bizkai idazle alkarteak, igaz deitu ta aurten arabagi dauan berba eta esaera zarren leiaketara uste baiña jende geiago agertu zan, bai eta batzuk lan sendo ta ugariak aurkeztu be.

Bost sari egozan, baiña lanen egilleak berrogei inguru batu ziran.

Eta ume eta eskolartekoen kontakizunetan, irureun lagunetik gora.

Esan bear leiaketa orrek eratzailleak uste baiña arrakasta biziagoa euki dauala.

Azken au itxita, guk, gaurko lantxu onetan, itz batzuen aipamen eta laburpen txiki bat egingo dogu. Gure ustez, BIA'k gai berezi, atsegin eta errikoia dauka agertu diran lanekaz ikerlan sakon eta jakingarri bat egiteko eta ez dautsagu aurrerik artuko, ez bererik kenduko.

Baiña musikan zazpi konpas libre ba dira "plagio"an ez sartzeko, uste dogu gure gaurko lantxu onek ez dautsala bitxitasunik eta jakingarritasunik kenduko geroago edo beste leiaketaren baten ondoren gertu leiken lanari.

Agertu diran arteko berba eta esaera batzuk ba dauke ezaupidea eta jarraipena iztegiatan edo esaera liburuetan. Baiña ez danak, eta beste batzuk gaurko batutzailleak eta euren inguruetan dauken esanguretatik ezbaridiñean erabilten dira.

Berba batzuk aukeratuko doguz.

ARMIN.– Zeberio'n batua da. Pertsona bat **armin** egotea, artega, kezkatu dagola adieraztea da.

Azkue'k bere Iztegiatan era onetan jasota dauka: Armin. (B, a ts) erderazko **apurado** edo ta **extenuado**. Esaldi au be agertzen dau: Eguraldi armin = tiempo caluroso.

ARKILOKA.– Zeberio. Arkiloka egon. Zer egin barik. Azkue'k ez dau batzen. Aizkibel'ek be ez. Ez eta Mujika'k be.

ATINIK LO.– Arratia. Gora begira to. Azkue'k ez dau batzen.

BABORRUE.– Arrazola. Batzailleak emoten dautsan esanaia au da: Lora andidun soiñekoa. Soiñeko arrua.

Baba-arrutik ete dator?

Ondarroan ba dago antzeko berba bat baiña ez dau zer ikusirik goiko esangureagaz. Babarraso. Itxas txoria, baltza, itxas uretan sartzen dana arraiñak artzeko.

BADESTU.– Gaiki bat banandu eta ia amaituta lagatea.

Gozoak badestu doguz?

Azkue'ren iztegiatan ez dator. Mujika'k **baeztatu** agertzen dau baina esanai oneitan: jorcar, ahechar, abalear, cerner, tamizar.

Markiñaldean batutako berba da.

BAGL.– Zeberio'n entzuna. Berba au batu dauanak esaera onegaz lotuta dakar: Aurten gariak **bagi** datoz.

Berak diño garia bagi datorrela esaten dogunean, zera esan gure dauala: Galburua eta garau izango diran modukoak dirala, baina barrutik utsik, au da, bear aiña mami emon barik.

Azkue'k Mondragoe, (Mad, Bizkaieran eta Azpeiti Gipuzkera izkelgietan ezaguntzat emoten dau. Esanaren azalpena: tardo para andar.

Ondarroan pertsona bagi esaten da, bai eta baua be, puztua, baiña makala dala adierazten. Bolibar'en **paotu** esaten dabe, **pautu**, anditu eta barru uts gertu dala adierazteko.

BATAPARRAMI.– Ondarroa'n. Joko baten bardingintzera eldutean, jarraitu nai ba da erabilten da berba ori, jokoan eskubide bardiña daukela-ta.

BIBITXA.– Ondarroa'n batua. Bata bestearen antzeko. (Tal para cual) Azkue'k Bibita itza erabilten dau, baiña era onetara: "tertulia de novios" eta Be-Nabarra'ko lez. Ba dakar baita beste antzeko bat be: Bibitsi (Laburdi-Ainhoa): "Mellizos, gemelos edo ta nones y pares".

DRAMIO.– Igesi duan bateri oratutzean, arrapau zaitut edo antzerako zerbait esateko. Ondarroa'n asko erabilten da ume arteko jokoetan. Azkue'k ez dau batu izan bere Iztegiatan.

KUKUMARRU.– Aramaio'n batua. Aratustetako pertsonaia. Itxusi, izigarri, kalean gora ta bera umeei jarraika ibiltzen da, puxika, puztua eskuan darabillala. Eta umeak beragandik igesi kantaten dautse:

Kukumarru, txarri belarri, txixetan etzin eta kaketan jarri.

LO KONKORRA.– Erdi lo. Konturatu barik lo-muxingetan egotea. Erri bakoitzak bertako bizibideko zerbaiten irudituta emoten dau egoera orren azalpena.

Ondarroa'n, esateko, txibitan dabil, edo kabratan dabil, esaten da beste esanbide askoren artean, orrela ikusten dan bategaitik. Orrela itxasoan txibi edo kabra arrantzan dabiltzanak sarri luzaro geldo edo ezer barik egon bearrean lo muxingak egiten dituelako.

MANTZIN.– Zeberio'n batua. Txarra, adierazten ei dau.

Ondarroa'n kezka bakoa, nagia, erderazko **indolente** antzeko.

Azkue'k ez eban batu.

MOSKANA.– Intxaur berdeen gaiñeko eskola eta berak lagaten dauan berdetasuna. Azkue'k ala batzen dau.

Zegaitik galerazoten ete zan Bizkai'ko Foruan, 11 garren legean, 35 atalean, moskanak uretara jaurtitea? Ala diño legeak: Ur gazatako erreketan ez daite la onda sarerik bota, ez karerik, ez intxaur azalik.

PUELA.– Lekeitio'n samar potoari deituten dautse. Nundik ete dator? Azkue'ren Iztegian Pu edo Phu itzak agertzen dira, eta azalpen onegaz: interjeccion que expresa asco.

TRAMANKIÑA.– Aramaio'tik bialdua. An diñuenez pertsonai baldarra, ibilten eta egoten egoki ez dana, ezelako fintasunik ez daukana.

Tramana arrain zabal eta gorpu anditik ete dator? Gogoratu Txomin Agirre'k arrain saltzailleen arteko eztabaidan, Tramana eta Brix aukeratu zituala eta Brix'ek Tramana'ri esaten dautsola: Entzuizu Tramana zabala, atso popandia...

SANTOÑA-AMERIKETA.– Ala deituten eutsen arrantzaleak Kantabria'ko inguru areri. Bizkai aidekoak, uda-aldian, ara joaten ziran lengo denboretan, andik edo ango uretan atuna arrantzaten ibiltera, bestela joan-etorrietan egunak galdu eta arraiña be galtzeko arriskuan erabiliko ebelako.

Denboraldiko dirutza guztia batera ekarten eben, eta gero emen diru banaketa edo partillak egitean, uste izaten eben antxiñakoak Ameriketatik aiña diru irabazten ebela.

Ortik Santoña-Ameriketa deitura. Orrez gain inguruko txikiak len uste izaten eben euren amak Paris'tik ekarten eutsezala anai-arreba barriak. Bahia

ondarrutarrak, ume bat jaioten zanean, Santoña Ameriketatik ekarri ebela esaten eutsen euren seme-alabatxuei.

ZAZPIKIJIA.– Lekeitio'tik batu dabenak "pertsona torpeari" deitxola esan dabe. Ondarroa'n, nire ustez, bestera da: pertsona keixu, larria. Azkue berberak bere Iztegian "sietemesino eta impaciente" ezarten dautso.

Arrasate inguruan berba itxusia dala esan eusten bein, antzerki baten mutiltxo bi alkarregaz eztabaidan ebiltzala, batak besteari "Ze zazpiki da berau" esaten ipini nebazalako.

TXURLA.– Txalopen kulunka. Azkue'k ez eban batu. Mujika'k bai, eta balanceo lateral de las embarcaciones, adierazpena emoten dautso.

TXOKOTA.– Durango aldetik bialdua. Zotiña. Hipo.

Esan behar da Azkue'k ainbat agertzen dauzala batean eta bestean batuta: Ipotz (Orozko); Kika (Arrona) Kiketz (Txorierri), Koka, Zuberoa'n, Kiki (Markiña), Xopin (Goi-Naparroan) eta Xetoin (Be-Nabarran) eta Xoten (Zuberoa'n). Bai eta Txokoleta, Bizkaian, Txoten (Arratia eta Orozko'n), Txotin, Aramaio, Arrasate, Otxandio, Ubidea eta Durango aldean); Txukun, Aizarnazabal, Oiartzun eta Lesaka'n eta Zopin Baztan, Berastegi eta Oiartzu'en.

Eta beste geiago, itz berberari tokian tokiko aozkatzetan.

Orra, gaurkoz, leiaketara agertutako batzuen adierazpenak. Ezin ukatu erri askok, igarri barik, berba bitxiak erabilten dabezanik.

ZUBIKARAITAR AUGUSTIN

